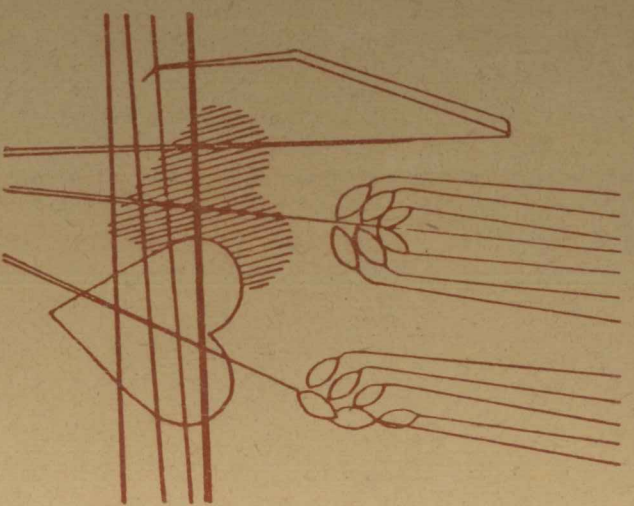

JOŽE ŠMIT

S
R
C
E
V
B
E
S
E
D
I

JOŽE ŠMIT - SRCE V BESEDI

JOŽE ŠMIT
SRCE V BESEDI

1950

SLOVENSKI KNJIŽNI ZAVOD
V LJUBLJANI

VPRAŠALI BOSTE

VPRAŠALI BOSTE

Vprašali boste: kaj je tisto čudo,
ki položeno v duše nekatere
več ne pusti jim izgubiti vere,
da bo nekoč pozabljeno vse húdo?

Trpel je človek, dolgo je trpel,
ko je stoletja skoz temine taval
in mu pepel je sanje zasipaval,
a vendarle je v srcu up imel.

Je nekaj v nas ko dobra, zvesta luč,
ki človek ob vrnitvi jo prižge,
je nekaj, kar se tiho v nas odpre,

ko zopet našli smo domači ključ.
In nič ni v naših dušah več temno
in nič ni v naših srcih več grenkó.

S PRVIH GRED A
1939 — 1941

Z E L J A

Tako mi včasih drobna želja govori,
da nisem jaz drevo, ki rasti mora dolga, dolga leta,
da sem pšenica, ki v poletju prvem dozori
in tisočem otrok za dobri kruh je zmleta.

Lepo je biti kruh pod nebom ustec lačnih
in čutiti otroških zob nesramežljiv ugriz, —
o, kruhek ni nikoli sam v omarah mráčnih,
krog njega srca se pleto v neskončen niz...

ZIMSKE NOČI

Lepe so zimske noči,
ko da vse sanje so v njih,
lahak korak je in tih,
v duši mehko mi zveni.

Veter pred mano hiti,
nič ne bojim se daljav,
v topel, prirčen pozdrav
luč mi na vasi gori.

OB MLINU

Voda zveni kakor sanja,
vrbe so dobri duhovi noči,
ločje se tihó priklanja,
noč ko v zibelki v njem spi.

Mlinar je kamne zavrl,
vdano pod žleb sem nastavil dlani;
kadar srce bom zaprl,
čiste mi bodo zasrle oči.

12

13

VPRAŠANJE

Dete, ki lačno
po grudih kriči,

lastovka trudna,
ki črva lovi,

biljka, ki teja
sokov od prsti,

človek na cesti...
Kdo vse poteši?

SAMOTA

Zadnji ogenj dneva
v polju plapola,
misel le sameva
zdaj še sred srca.

Komu sem še drag?
Sneg povsod in inje.
Zrem čez večni prag:
ni je, ni stropinje...

14

15

V dežju sem krotek ko trhlo drevo:
vsaka kaplja je moj večer,
skozi trohnečo iver
zadnji zvoki pojo.

Počasi bom ves razpal
v mehko, plodno zemljó,
nad semeni, položeni v njo,
bo veter tih zaigral.

V se, vse dehti,
roža, srce in zrak,
bel je ko cvet oblak,
bele so moje poti.

Bele so moje poti,
sredi med vrti gredo,
sežen med veje z rokó,
cvet mi pod njo zadrhti.

Pa se nanjo ospè
slutnja bodočih plodov,
pa se vrnem domov,
mislim nate, dekle.

MIMOGREDE

Ne vem, če bova videla se še kedaj.
Ko da sem veter jaz in ti drevo,
ustavil sem se, sam ne vem, zakaj,
in segel ko v pojoče veje ti v rokó.

Zdaj si še deklica tak srečno mala:
ko zrem, kako ti prva sanja boči grud,
bi želel, da še dolgo ne bi znala
komú odkrila boš nekoč nje toplo sjud.

Odhajava vsak v svojo dobro smert.
Naj tebi bo bridkost prizanešena,
ko jaz zaman bom čakal, da mi žena
v razjedeno srce spet vrne mir...

PIPA

O rožna sem ko sajšat, črn kamnin:
od dobrih sanj, ki morale so umreti,
sem mogla komaj še pepel oteci,
raztresen je na mizi za sponjin.

Nocoj je pisal pozno v temno noč.
Gotovo zopet njej, ki ga ne mara.
Kako naj vem jaz, s čim ga kdo očara?
Morda res mlada, lepa je na mól...

Jaz, jaz sem stara. Že preneko leto
njegovim ustom sem tak strašno draga,
da nosi k njim me ko svetinjo sveto.

Ožgana sem in mrtva, revna stvar,
a ona lepa, živa — kaj pomaga,
če res ne bo ljubila ga nikdar!

VEČER OB TRTAH

Tiho ob trtah stojiva,
v cveih večer leži,
čaje med prsti držiiva,
brinja sva vrgla v kri.

Ustrnice nama drhtijo,
žejne oči so sna,
kadar še trte zaspijo,
bova, dekle, samá.

Vdano si bova napila,
dobra odšla na vas,
topla ko zvezdi se zliila
bova v ta nočni čas.

20

DEKLE MED ČREŠNJAMI

Med cvete črešeni skrila si obraz,
njih mehki prah precejšaj skozi veke,
prek grudi ti drsijo zlate reke
in hrepenéče se lijo ti v pas.

Kot lepo sanjo te bo veter razsejal,
le v sebi boš plodove skrite varovala;
nekdo, ki nisi ga nikdar poznala,
nekoč bo tudi te pobral.

21

LJUBEZEN

Ljubezen, src človeških večna hrana,
skrivnosna sila, ki nam v žilah kroži,
zaman primerjaš jo prečudni roži,
nikdar ne bo vsa naša, vsa spoznana.

Bila nam je v telesa položena
kot matere poljub in kakor kletev,
nemir in mir, oba sta njena žetev,
ne mrak ne luč, v oboje je zdrobljena.

Greni nas sama nase ljubosumna,
umira, ko se ji življenja hoče,
a spet v brezupu svojem je pogumna,

v največjem mrazu nam utripa vroče
in poteši nam srca v zadnji bedi,
toplejša v svojem dihu ko v besedi.

NOVO LETO 1941

V orožju nas je zalotila zima,
pozdrave z bojnih polj nam veter nosi,
pred bombniki poskrili so se kosi,
zapad in jug nevidna sta od dima.

Po širnih morjih smrt nastavlja mreže,
grobovi se reže ob kupih žrtev,
med letom ptič je z oljko padel mrtev,
zdaj Shylok vedarle svoj funt si reže...

In mi? Čemu nam meč? Čemu topovi?
še os Triglav - Djerdječija je cela:
če srca nam dovolj tesnó bo spela,
naj le krog nas zavijajo volkovi!

Zaprte je hram
in mi smo v temi,
tibi, žalostni —
kaj hodiš k nam?

Ogenj spi,
ne grebi v pepel,
noben odsev
se več ne zbudi.

Lezi še ti
na llova tla,
skrij žalost srca
pred vsemi ljudmi...

Večkrat, ne več prav, kdaj,
pade otrok iz sna:
bila je čarovnica
ali pa bil je zmaj...

Dete, ne maraj zanj,
mati, nikar se ne boj,
režko, da kje nocoj
človek še véruje vani.

Mi smo prepolni prsti,
pravljica ni za nas.
Fant moj, ne hodi na vas,
deklica, mirno spi!

MLADA POTA

Zbudil se je človek plah pod klancem
zarja ga s krvjo je poškopila,
ali senc drevesa niso se rešila,
nizko so drhtela nad izgnancem.

Sklonil se nad nočne je stopinje
in je videl, da že niso več njegove,
da so znojne kaplje vedno nove
padale ob njih v zoreč brynje.

Pa je vzljubil zemljo opljuvavo
in rodove, gnane v smrt prerano,
in žival in rožo poteptano.

In spoznal je grenko pot ljubezni,
čez vrhove vdanosti speljano,
opotekajočo se nad brezni.

TRUDNOST

T ruden zašel sem med njive,
zemlja v zorenju ječi,
misi ko kamni so sive,
v zraku po brinju diši.

V srcu pomlad mi odcveta,
poln sem nezrelih plodov,
cesta je kakor prekleta,
več me ne vodi domov.

Smrekam so cveti odpali,
veter jih zame bo zbral,
tiho me bodo obdali,
sredi med njimi bom spal.

ZALOST

Kaj mi je padlo v srce,
kaj se je zléknilo nanj,
težko ko hrastov panj,
mrzlo ko mrtve roké?

Temen sem ko vodnjak,
komaj še vem za dno,
ozek, zarezan v zemljo's
ves sem od nje težak.

Pa bom v noč zakričal,
dalja mi vrne odmev,
pa bom to žalost razdal,
novo vam pesem zapel.

BALADA

BALADA 1

Krtina, slovenska vas.
Trte nad njo; ves hrib.
Toda zdaj se je utrgal plaz,
vrag vzel bo Krtino vsak hip.

Prva vest tisi dan.
Jerncija je božje zadelo.
Bil je v sveto olje deján,
toda spet se je vrnil na delo.

Dolgo je nanje prežalo.
Potem se je dan stremnil.
Nekdo je v zvonico zavil
ob eni, potlej ko v tnaló
zagnal je s kritikom sekíro.
Tedaj je zvon zajčéal,
zamajalo se je bandero
in križ je z oltarja pal.

Ljudi pa že bije Gestapo,
suva jih čez hišni prag,
ko da prišel je sam vrag
z mrtvaško glavó nad kapo...

In potlej odhajajo v vrsti
kot ovce — v Slezijo in drugam.
Ostane Jernej čisto sam
na postelji kakor v krsti.

Jernej je mrtev. Butnil
ga je s kopicom nemški hudič.
Še vrat ni zaprl, mrlič,
ne, veter jih je zaloputnil.

Jernej je mrtev in trd.
Črn od dima je strop,
kakor nalašč za prt
človeku, ki pojde v grob.

Prstena so hišna tla:
ko da je trezno preudaril,
se mrtvi Jernej smehlja —
ne bo se predolgo paril.

Brez sedmine, obredov
in žegnane vode, še križ
ga ne bo spremljal do dedov. —
Jernej, čemu se smejiš?

In kakor da je skomignil
z rameni, in kakor da čik
je v ustih preložil, se dvignil,
še stenam uhaja krik.

Od stena in s tal in s stropa
so se prip plazile sence
ko črni pošasti kopa.
Dajte, sveč mu denite v lestence!

Jernej se je obrnil.
Ne more spati. Bog ve, zakaj,
nihče ne ve, kdaj
je od stene odškrnil

kos ometa in vrgel ga v kot.
Bridkost ali srd? — Ugani,
kdor si od bog ve kod
prišel pred boršt neznanil!

Se more mrlič jeziti?
More čutiti še žalost, obup
in kes, komur v pepela kup
veleli so se razkrojiti?

Od kod zenic blazna sivina?
(Nihče mu ni pripravil očj).
Kaj mu na usnicah sol lepi?
Lzmij mu jih s kapijico vina!

Jernej, Jernej ne spi.
Prav zdaj se je spet obrnil,
prav zdaj od ometa odškrnil...
Se vam nič čudno ne zdi?

Čujte, Jernej govoril!
Siv, do kosti razmrvičen
je obraz, čeljust se reži,
in strašno je ves skrotovičen.

Na vratu so žile napete
kot konju s težko naduho.
Kdo ve, kake pobija klevete? —
Jernej krili z roko suho

in bije po slamnatem zglavju.
Čez hip so roke mu mirne:
Jernej je na kmečkem slavju
in ima poslušalce verne.

Ne dolgo. Spet se pridušā:
Zaboga! Ni strelal Hudiča! —
Kaj ga nihče ne poslušā,
Jerneja Kocjana, mrličā?

Spet je že čisto plah.
Na slami se preobrača.
Še črne sence je strah,
gnusen je kakor krastača.

Kot strup mu reče s čela
pot bolj smrdljiv od gnojā,
iz ust kot iz strašnega žrela
neslišno v temo grgra...

5
Mineva četrtri dan.
Jernej, prečudno zgovoren,
raz kancelej lesen in okoren
še vedno oznanja skrivnost.

V treh dolgih nočeh neprespan
gnil je ko butā v močvāri,
obdaja ga dim čudno gost,
podoben žvepleni sopari.

Jernej je mrtev in živ.
Kaj neki tišči ga še v krvi?
Jernej je žejen, rad bi pil,
čeprav ga že žrejo črvi.

Nekoga ni in mrlič je hud:
Pozno je že, kod hodi?
Duh mu je vedno bolj ljut,
po samem žolču že brodi.

Spet bo, spet bo večer.
Vedno bolj vroč mrtvaku
uhaja pogled na dver,
ki odpirā se novemu mraku.

6
Porem pa je človek prišel,
videl Jernejev razjeden obraz
in ko je vanj zastrmel,
je rekel: Prav tak je naš čas,
mrtev, a kakor tale mrlič
še v smrti strašno nemiren.
Ta smrad, ta mrak neprodiren,
ki seje te dni ga hudič,
morda bo vso zemljo prekril.
Vendar nekoč, prav kmalu morda,
bo tudi ta strašna groza prešla.
Tokrat se bo Jernej spočil.

Alma je bila tvoj mater
sreča in nesreča, mater
in mati, mater in mati
in mati, mater in mati

Alma je bila tvoj mater
sreča in nesreča, mater
in mati, mater in mati
in mati, mater in mati

Alma je bila tvoj mater
sreča in nesreča, mater
in mati, mater in mati
in mati, mater in mati

PO POTI

DALMATINSKA VAS

Troje porušenih hiš,
še kamen je ves ožgan,
tího se v srcu zgroziš,
skrijš oči si v dlan.

In vendar tod človek živi.
Nad kamni obnavlja svoj krov.
Gledaš in te zaboli:
dolga je pot domov.

ПО ПОТИ

Alma je bila tvoj mater
sreča in nesreča, mater
in mati, mater in mati
in mati, mater in mati

GROBOVI

Pri nas doma je dosti zemljé,
čeprav samo ilovke blede,
tu so pa kamni, čez nje
tožno pozvanjajo črede.

Pravkar nam brin zori,
ko sreta kri so že zrna,
že se usipajo črna
čez sive gorske peči.

V teh krajih je mnogo grobov,
globoko v razpoke so skriti,
pa jih ne more tešiti
pesem domačih zvonov.

POŽGANA VAS

Temen in poln prsti
sel sem na borov panj,
sredi požganih gmajin,
veter me z dimom duši.

Toda, čemu sem obstal?
Dokler vasi goré,
ilovek naj več ne ve,
kdaj je nazadnje spal.

OBISK V BIOGRADU NA MORU

Iz luke vodi cesta, ki jo dež izpira.
Še vedno vonj po krvi in smodniku,
brez šip se okno čez zaliv ozira,
odtrgano je jabolko zvoniku.

Ljudje so tihi. Deca gnete blato.
Ne more cunjja skriti v srcu bede.
Nekdo zaril je v skopo prst lopato
in k tlom upira žalostne poglede.

Nekje za morjem zadnja luč zahaja.
Tam starec trudno prišvrkuje osla.
V ogradih sivih komaj kdo postaja,
večer bo, vsi imajo dosti posla.

Potem še ta podoba ti izgine.
V somraku zadnji tonejo koraki.
Zaviješ tudi ti med ruševine.
Prenočil boš s tovariši v baraki.

VEČER V POLESNIKU

V sivino skal so kočé se poskrile,
težko od kamna kamen je ločiti,
šele, ko bodo žene zakurile,
boš našel dver in vedel, kam vstopiti.

Kot vrh se cesta proti morju spušča,
ki pravkar vanje sonce se potaplja,
večer v te sive kraje nam brez trušča
počasi pripolzi kot oljina kaplja.

V ograji se drevo in vinska trta
borita tiho za prsti prgišče,
nemara še žival je z njima sprta,
ko lačna si po gmajnah hrane išče.

Bila ta vas le smrti je poznana,
samotna, tiha, dokler novi časi,
privedli niso semkaj partizana,
zdaj pa se čisto pesem tod oglasi.

Deklica, zdaj sem ko kraško drevo:
mráz me objema in burja me klesti,
žalost mi hodi naproti po cesti,
črni oblaki nad mano gredo.

Vendar ne smem in ne morem kloniti,
zadnje preštel sem utripe srcá,
strgal z rokami sivino z neba,
moram trpeti in moram ljubiti.

Siva je zemlja in kamen je siv,
jaz pa sem bor, ki oznanja življenje,
sveže diši mi na vejah zelenje,
ob meni bo človek spet vero dobil.

Na Velebitu že sneg kopni,
v razpokah se voda precejá,
v mláčnem vetru drhti
drevesu nabrekla veja.

Kmalu, že jutri morda,
čist bo izvir za mejami,
vanj bom potopil z rokami
zadnjo bridkost srca.

Tako sem že dolgo sam sebi grenak.

Po tistem slovesu smo večkrat že menjali kraj
in vedno sem mislil: pozabim, mi vragi!
Toda zdaj se vse staro povračá nazaj.

Včeraj nekdo mi prinesel je njen pozdrav:
»Še vedno mislim nate, imam te rada...«
Zdaj poslušam dež, ki na kamne pada
in bo spomnine otožne izpral.

Tako se vračamo. Tu in in tam
omahne še kdo v pomladne močvare.
Toda nekoč bomo skupaj, izven prevare
in ne bo nihče na svetu več sam...

Bila je — pa saj sem pozabil že njeno ime.
Bila je deklica, in to je strašno veliko.
Verjemite, da bi vam rad pokazal nje sliko:
imela je rjave oči in prav take lasé.

Morda še ne veste, kje sem jo bil spoznal.
Bilo je mimogrede, kot vse pri nas partizanih,
mimogrede, na poteh od min preoranih,
sem se z deklico včeraj tudi razstal.

Bilo bi vse prav, da ni odluščil poljub
z njenih ustn slutnje o tem, kar bi moralo biti.
Morda bo treba še mnogo stvari pozabiti
in je ta žalost še čisto majčken obup.

Kam tiste dni, mladost si zakopala,
ko senca so utripala mi vroče,
ko ljubil sem polje domače, koče
in gmajno, ki rokam piščal je dala?

Zdaj se na usnících je sol nabrala,
skalil mi čas je misli upajoče,
in na srce, nekoč zvonkó pojoče,
prsti je težka roka nametala.

Pastirski ognji — moji mladi krikli!
Ne morem jih izgredbsti več med grobi,
ječijo mi po gmajnah ko mejniki

in so ko vzdihli naše dobre zemlje,
ki orjemo jo v težki, strašni dobi,
ko smrt si trojno desetino jemlje.

Ponoči smo prišli čez Velebit
in pod vasjo se tiho v sneg vkopali.
Budi nas dneva prvi medli svit,
pojo nam petelini in rafali.

Široko smo razprtli spet oči.
Smo sanjali doslej le o pomladi?
Po mrtvih liških poljih sneg leži —
kje dalmatinski rožni so ogradi!

Pričakal nas je v jarkih zimski čas,
iz host se smrt nam posmehuje skrita.

A kaj nam zimska burja, sneg in mraz,
kaj kri v tem zgodnjem jutru že prelita —

za marčnim jutrom se prismeje maj...

Tesnó zategni pas, tovariš, grémol!
Domov grede v spomin na liški kraj
na prsi prvih si cvetov pripnemo.

Sto, dvesto, tristo metrov le pred nami
se gadje gnezdo v temno noč zavija,
nocoj je v njem poslednja požrtija,
nič več pošast se jutri ne predrami.

Še sikajo rafali nam naproci
in smrt po nas s krvavo roko krili;
tesnó smo k dobri zemlji se privili,
da nas svinčeno zrno ne zaloti.

In vedno bliže plazimo se gadom.
Nad Velebitom se razcveta zarja.
Nemirno nam ob sencih kri udarja —
tako nam je, kot vedno pred napadom.

Obstali smo ob poti, trudni, lačni,
in smo po razmetanih kamnih sedli,
pred tremi dnevi smo nazadnje jedli
in odpočili v noči si oblačni.

Molče smo svoje žepe obrnili:
otožnost v njih je kakor prejšnje dneve,
zdaj bomo tudi njo ko prašne pleve
razsuli v vetru in si oddahnili.

Ničesar nimamo, vse razen bede
zahajkali smo v hostah, samo nada,
ki nismo še zavili je v besede,

z jesenskim listom v naše duše pada.
Tam, kjer je list odpal, pa skoz praznino
že vidimo stezó, ki gre v dolino.

MANDLJEVI CVETOV

MANDLJEVI CVETOV

I

Natrgal bi ti mandljevih cvetov,
ki na ograje so se naslonili
in so ko bele luske mi pokrili
oči, da bi ne gledale grobov.

Rad tudi tebi bi pogled zastrl,
da kadar mimo brina boš hodila,
se ne bi duša ti ob njem zgrozila,
če se ti vanjo oster bo zadril.

Oba sva polna cvetnega prahu,
drheiva od pomladnega nemira
in vsa predala sva se v srcu snu,
da skupaj vrneva se kdaj domov,
kjer ti za dar poletnega večera
natrgal rož z domačih bom vrtoV.

Deklica, zdaj je še zgodnja pomlad,
voda je kaha in zvezde so hladne,
pič se potaplja še v zarje zapadne,
ni še vzcvel šipek ob kamnih ograd.

Vendar stopila sva močna na pot:
kar je še mrzlo, bo toplo postalo,
kar nama sri dozda j je tiščalo,
vetru sva dala zvečer pod perot.

Dobre poti so v ljubezni iskane,
božajo nama v somraku nogé:
večkrat pa naju še kamni bole,

črna je kri, ki lije iz rane,
črno obrobljena veka noči
težka kot slunja nad nama visi.

Ko snoči pod drevesi sva obstala
utrujena od dolgih, prašnih cest,
nad nama veja, kakor da bolest
jo tih muči, je zatreperala.

In šla sva ko preganjana od nje,
ujeta v svojih sanj nevidne mreže,
in sklonjena kot od nezname teže,
ki nama z mrakom padla je v srce.

Nocoj pa sem ti segel spet v dlani
in ti razprla si nabrekle veke,
da sem ti mogel videti v oči.

Bile so mirne ko v tišini sna:
izprale so jih mandljev cvetne reke
za srečo, ki je vzkllila za oba.

IV

Včasih si mislim, saj greva oba
po kamnih do mrtvih, požganih vasi,
na grobe, kjer človek mesrečen ječi,
čez gmajne, kjer veter nad bori divja.

Včasih si mislim, saj greva oba:
odpirava dvakrat po dvoje oči,
razklepava dvakrat po dvoje dlani,
prestrezava vanje utrinke z neba.

Vedno hoditi bi morala dva,
da me bi vsak zase na poti zašla:
en sam tak pogosto se v dalji zgubi,

en sam komaj sliši, kam reka šumi,
in tudi če zvezda v temi zagori,
le redko utrne se blizu srca.

V

Bilo preveč je cvetnega prahu
in trudne najine dlani preslabe,
omamljena od prevonjave vabe
sva ko čebeli znašla se na dnu.

Več nisva mogla vstrati. V rožni krsii
čutila sva, da mora veter priti
in dež, ki spral bo z naju prašne niti,
ki nisva znala strgati jih s prsti.

Zvečer je zašumelo z Velebita
in se odprl je beli mandljev cvet,
ki vanj bila sva pred spoznanjem skrta:

takrat zbežala si po rosni trati
in nisi vedela, da tvoj poet
ni mogel kakor ti se izmotati.

VRNITEV

NA NAŠIH TLEH

O, kako ljubim
to sveto zemljó,
ki jo sivojavo
spet jemljem v rokó!

Kruh mi po njej diši
in redkev ni vrč.
Tudi moj grob
naj bo iz rodne prsti...

VEŠTIV